

УДК 902/903(477.53:282.2)"653/654"902/903(477.53:282.2)"653/654"
DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ars.2022.26.5012>

РАННЬОСЕРЕДНЬОВІЧНІ ЗНАХІДКИ З БАСЕЙНУ Р. ПОЛУЗІР'Я

Ярослав ВОЛОДАРЕЦЬ-УРБАНОВИЧ
*Інститут археології НАН України,
відділ археології ранніх слов'ян,
пр. В. Івасюка, 12, Київ, Україна, 04210,
e-mail: volodarets_urbanovych@iananu.org.ua
ORCID: 0000-0003-1560-3608*

Проаналізовані знахідки прикрас, виявлені в різні часи в басейні р. Полузир'я (притока Ворскли). Історія археологічних досліджень пам'яток другої половини I тис. н. е. цього мікрорегіону налічує вже більше півстоліття. За цей час стали відомі 12 пам'яток слов'янського кола (переважно пенківської культури) та шість пам'яток, що отримали інтерпретацію як стійбища кочовиків.

За ці роки в мікрорегіоні віднайдено чотири прикраси: дві пальчасті фібули, пряжку та візантійську монету, перероблену в підвіску.

Пальчасті фібули дніпровського кола з Лавриків та Івашків мають аналоги серед прикрас, характерних для скарбів кола Мартинівки. Формування самого вбрання, елементом якого вони є, розпочалося в другій половині / наприкінці VI ст., а "приховування" таких скарбів припадає на другу–третю чверть VII ст., чи навіть вужчий проміжок часу–третю чверть VII ст.

На поселенні Полузир'я-1 виявлено рамку від залізної пряжки, що мала близьку до трапеції форму. Такі прості залізні пряжки, які побутовали в часи усього раннього середньовіччя, відомі і в VII ст. Подібні вироби іноді інтерпретують як "підпружні", хоча не можна виключати їх використання і як деталі пояса.

Візантійська монета була перероблена під використання у якості підвіски. Ймовірно, монету можна пов'язати з перебуванням в долині р. Полузир'я кочовиків. Звісно, не відкидаємо ймовірності, що вона належить слов'янському населенню. Однак, знахідок монет у слов'ян вкрай мало, і більшість із них – не верифіковані.

Ці дані доповнюють інформацію про поширення слов'янських та кочівницьких старожитностей в окресленому регіоні та уточнюють особливості взаємовідносин різних груп населення.

Ключові слова: раннє середньовіччя, пенківська культура, прикраси кола Мартинівки, пам'ятки Малоперещепинського кола, річка Полузир'я.

Вступ. Взаємовідносини між носіями пеньківської культури (антами) та кочовиками в другій половині VI–VII ст. є важливою складовою для розуміння складних етнокультурних процесів на теренах Середнього Подніпров'я та Дніпровського Лівобережжя [Приходнюк, 2001b; 2003a; Обломский, 2007; Скиба, 2009; 2016]. Важливим для вирішення цих питань є створення хронологічних шкал, археологічних карт поширення пам'яток та хронологічних індикаторів для невеликих регіонів. Саме аналізу прикрас із басейну р. Полузир'я (притока Ворскли) і присвячена ця робота. Цікаво зазначити, що в цьому мікрорегіоні були

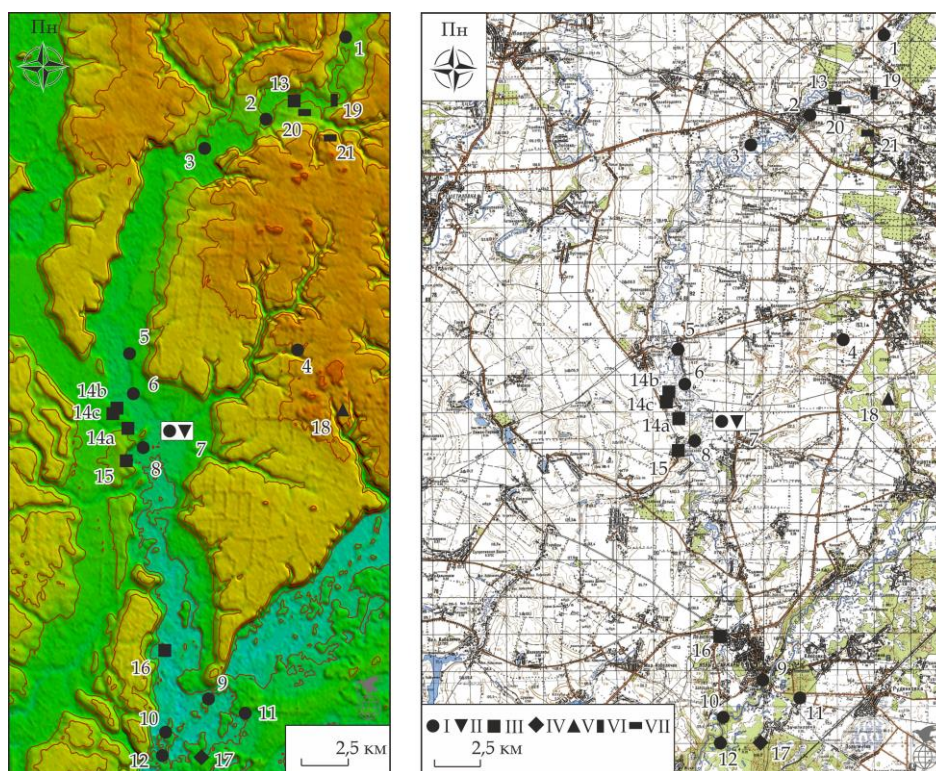

Рис. 1. Басейн р. Полузир'я. Умовні позначення: I – пам'ятки пеньківської культури; II – пам'ятки сахнівського кола; III – стійбища кочовиків; IV – комплекс Малоперещепинського кола; V – гончарний осередок; VI – знахідка візантійської монети; VII – знахідки пальчастих фібул. Пам'ятки: 1 – Зорівка, пункт I; 2 – Абазівка VI; 3 – Полтавці; 4 – Снопове 4; 5 – Твердохліби 1; 6 – Твердохліби 3; 7 – Білоконі; 8 – Полузир'я-1; 9 – Нові Санжари; 10 – Забрідки; 11 – Зачепилівка-2; 12 – Зачепилівка-3; 13 – Лаврики; 14 – Чередники; 15 – Полузир'я-2; 16 – Лелюхівка; 17 – Зачепилівка; 18 – Мачухи; 19 – Падалки; 20 – Лаврики; 21 – Івашки.

виявлені різноманітні знахідки раннього середньовіччя, однак комплексно вони не систематизувалися.

Загалом, історія археологічних досліджень пам'яток другої половини I тис. н.е. вказаного мікрорегіону налічує вже більше півстоліття [Володарець-Урбанович, 2006; 2007; 2011]. За цей час у мікрорегіоні (рис. 1) стали відомі 12 пам'яток слов'янського кола (переважно пенківської культури) та шість пам'яток, що отримали інтерпретацію як стійбища кочовиків [Горюнов, Казанський, 1998, с. 76; Казанский, 2014, с. 63]¹.

Хронологічні індикатори. В окресленому мікрорегіоні відомо кілька знахідок прикрас, що можуть бути використані в якості хроноіндикаторів – візантійська монета, дві пальчасті фібули дніпровського кола та залізна пряжка (табл. 1; рис. 1).

1. Візантійська монета, яку виявив П. Сизов навесні 1985 р. поблизу с. Гожули, за 300–320 м на південний захід від автомобільного мосту через р. Полузир'я і за 500 м на північний схід від кургану, біля роздоріжжя польових доріг, навпроти центральної частини села, на першій надзаплавній терасі лівого берега.

Візантійська мідна монета імператора Юстіна II (565–578 рр.) з двома отворами (діаметром 0,2 см), котру використовували як підвіску (рис. 2, А). Це – фолліс (40 нуммій), карбований 576/577 рр. на Константинопольському монетному дворі [Grierson, 1966, р. 213, № 42а, І; Morrison, 1970, р. 131, № 41]. Розміри знахідки 2,9 × 3,1 см, маса – 13,7 г. Лицьова сторона: фігура імператора та його дружини у зріст, навколо залишки стертого напису: зліва – "...А...", справа – "...NVSP...". Зворотна сторона: велика літера М, над нею хрест, під нею – літера А, зліва – "...NO...", справа – "Х II", у зрізі – "CON". Монета зберігається у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського.

Була спроба пов'язати знахідку з поселенням черняхівської та начебто пенківської культур між селами Андріївка та Падалки [Кулатова, Супруненко, 1991, с. 85–86, рис. 1; 1993, с. 59; Горюнов, Казанський, 1998, с. 76, рис. 1]. Однак, під час обстеження пам'ятки Є. Горюнов матеріалів третьої чверті I тис. н.е. не зафіксував. Тож є застереження щодо наявності пенківських матеріалів на пам'ятці.

Монети як деталі прикрас – підвісок з отворами – часто трапляються у кочівницьких комплексах раннього середньовіччя [Комар, 2006, с. 49–55]. Такі випадки зафіксовані, зокрема, в Зачепилівці [Комар, Хардаєв,

¹ Аналіз всіх пам'яток досліджених в басейні р. Полузир'я автор готує до публікації.

Таблиця 1.

Хронологічні індикатори ранньосередньовічних пам'яток басейну р. Полузир'я

№ на мапі	Назва пункту	Категорія та тип прикраси	Рис.	Хронологія	Література
19	Падалки	фолліс монета імператора Юстіна II (576/577 pp.)	2, А	від останньої чверті VI ст.	Супруненко, Кулатова, 1985, с. 19–20; Кулатова, Супруненко, 1991, с. 85–86, рис. 1
20	Лаврики	пальчаста фібула з каймою із пташиних голів – підтип п'ятиголових, серія Б за В. Родинкової	3	друга половина / кінець VI – кінець VII ст.	Володарець-Урбанович, Іщенко, Супруненко, 2020, с. 225–229, рис. 3, 6; 4
21	Івашки	пальчаста фібула дніпровського кола	5	друга половина / кінець VI – кінець VII ст.	Лугова, Мельникова, Калініна, 2021, с. 53–55, рис. 1
8	Полузир'я-1	рамка від залізної пряжки, що має близьку до трапеції форму	8	V–VII ст.	Казанський, Середа, 2001, с. 22, рис. 4, 20
17	Зачепилівка	комплекс Малоперещепинського кола	–	рубіж VII–VIII ст. чи кінець VII ст.	Смиленко, 1968; Комар, Хардаєв, 2011; Комар, Хардаєв, 2012

2012, рис. 8, 8], Малій Перещепині [Кропоткин, 1962, рис. 15; 16], Макухівці [Приходнюк, 2001, с. 33], Йосипівці, поховання 24 [Беляєв, Молодчикова, 1978, рис. 2, 4] та Келегеях [Приходнюк, 2001, с. 30]². Перелік знахідок візантійських монет цього часу для теренів Полтавської області, крім вже згаданих, доповнюють два пункти (рис. 2, Б). Це Нехвороща, де до 1902 р. була виявлена золота монета VII ст. [Кропоткин, 1962, с. 36] та Лубни, Верхній Вал – тремісіс Варди Філіпіка (711–713 pp.) [Алексєєнко, Сидоренко, 1999, с. 3]. Також треба згадати,

² Лише останні два пункти розташовані не в межах Полтавської обл.

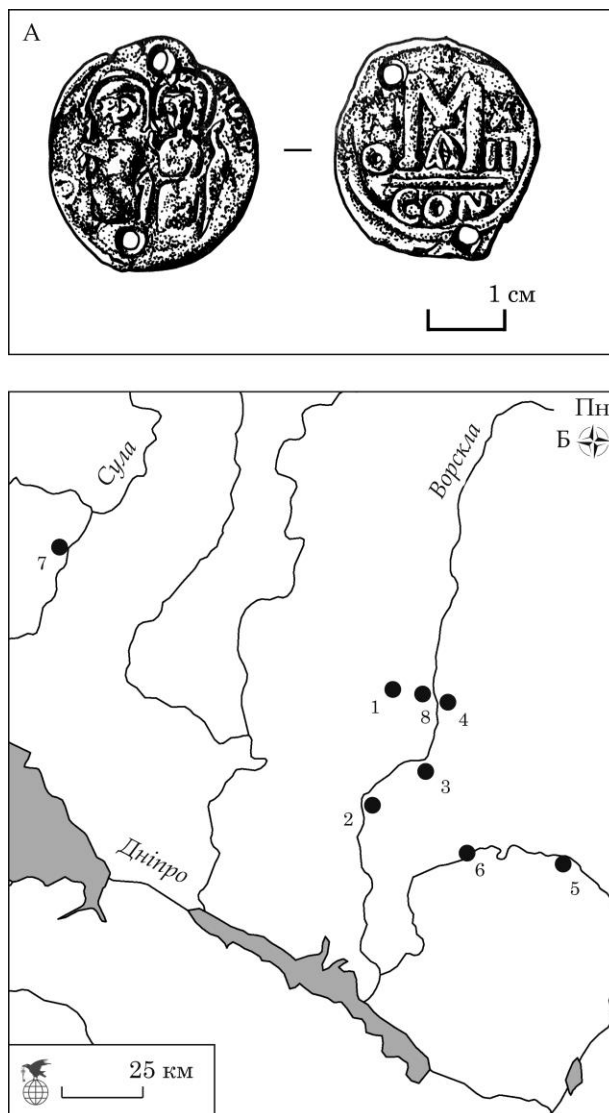

Рис. 2. А. Фолліс імператора Юстіна II 577/578 рр. [Кулатова, Супруненко, 1991, рис. 1].
Б. Карта поширення візантійських монет. Пам'ятки: 1 – Падалки; 2 – Зачепилівка; 3 –
Мала Перещепина; 4 – Макухівка; 5 – Йосипівка; 6 – Нехвороща; 7 – Лубни; 8 – Полтава.

що в околицях Полтави до 1903 р. виявлено 20 візантійських монет, однак їх датування невідоме [Кропоткин, 1962, с. 36].

Звісно, дата карбування монети і час її потрапляння в Дніпровське Лівобережжя мали б різнитися в часі. Тож немає впевненості, що знахідка

з Падалок потрапила сюди наприкінці VI ст. [Комар, 2010; 2011]. Ймовірно, монету можна пов'язати з перебуванням в долині р. Полузир'я кочовиків. Безумовно, що не варто відкидати ймовірності, що вона належала слов'янському населенню. Однак, знахідок монет у слов'ян вкрай мало і більшість із них не верифіковані. Хоча саме зі середини/другої половини VI ст. розпочалися активні походи слов'ян на Балканські провінції Візантії [Приходнюк, 2001a, с. 26–27; 2003b, с. 56; Синиця, 2012, с. 33–43]. Цікаво зазначити, що в Мартинівському скарбі була виявлена чаша з клеймом цього ж імператора – Юстіна II [Приходнюк, Шовкопляс, Ольговская, Струина, 1991, с. 85, рис. 8, 1], що і монета з Падалок. Ймовірна дата клейма на посудині – 577 р. [PekarskaJa, Kidd, 1994, № 99, Taf. 47–50; Родинкова, 2012].

2. За 1,7 км на захід від місця знахідки монети в 2019–2020 рр. виявлено пальчасту фібулу дніпровського кола з дугою з пташиних голів. Застібка знайдена навпроти с. Біологічне, за 1 км на південний схід від с. Лаврики, за 60 м на південний захід від найбільшого, порослого деревами й кущами кургану групи біля с. Івашки [Кулатова, Супруненко, 1993, с. 57, мал. 2] зі слідами грабіжницьких розкопок XIX ст., розташованого на підвищенні першої тераси правого берега Полузир'я. Прикраса була знайдена в основі ріллі на глибині 0,3 м місцевим металозбирачем, в якого застібка і була вилучена. Поряд на розораній поверхні жодної зі знахідок археологічного характеру не виявлено.

Верхній щиток має форму півкола, що переривається у місці з'єднання з дужкою. По периметру він прикрашений ажурним бордюром із чотирма отворами. Всередині щитка застібка оздоблена циркульним орнаментом із 14-ти орнаментальних композицій, розташованих у дві дуги: верхня – з 9-ти, нижня – з 5-ти зображень, котрі з зовнішнього боку оточені напівкруглою заглибленою канавкою (рис. 3).

Утворюючи дугу, п'ять пальчастих виступів з'єднані між собою й обмежені з обох боків меншими скругленими відрізками. Бічні виступи мають вигляд стилізованих пташиних голівок із розвернутими дзьобами до центру. Також на них нанесено по одному циркульному зображенню, що імітують очі птахів. Центральний виступ має форму гриба, на голівці якого нанесено орнамент у вигляді двох врізних циркульних елементів, розташованих один під одним. Ще по одному міститься на сусідніх пальчастих виступах під коротшими відтинками дуг.

Дужка – вигнута, на ній по краях є дві широкі врізні лінії вздовж боків, зверху і знизу завершені трикутними загостреннями у місцях кріплення до верхнього щитка та ніжки. Ніжка має шість напівкруглих виступів (по три з обох сторін), на кожному з яких міститься циркульний

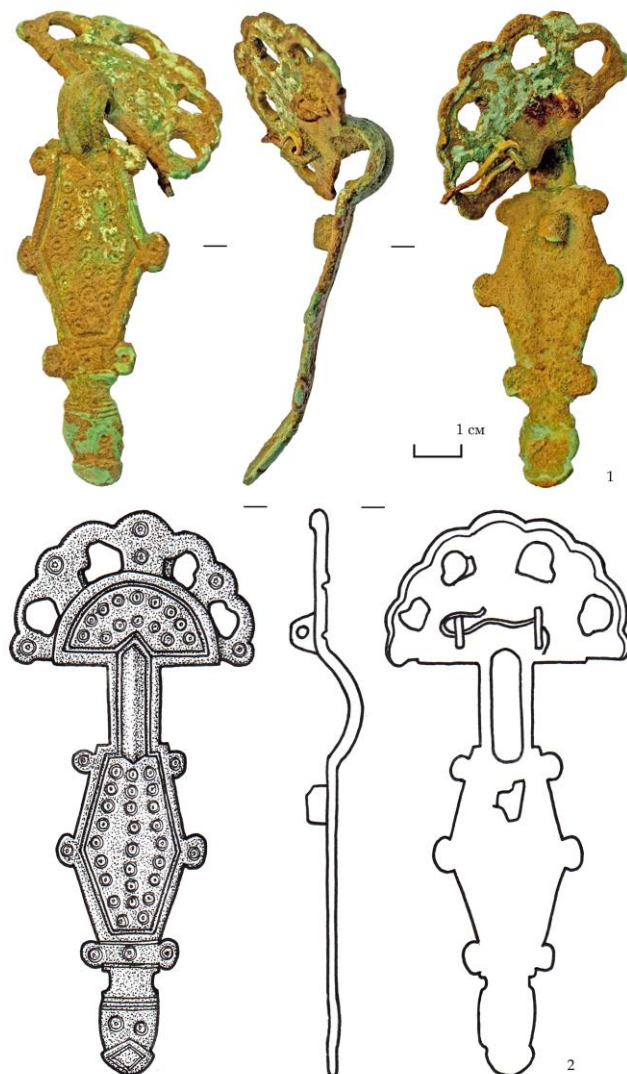

Рис. 3. Лаврики. Пальчаста фібула з дугою із пташиних голів [Володарець-Урбанович, Іщенко, Супруненко, 2020, рис. 3, 6; 4]. 1 – фото; 2 – реконструкція.

орнамент. Нижні виступи з циркульними зображеннями, з ще одним подібним елементом між ними, об'єднані в горизонтальну смужку двома прямими заглибленими рисками. По периметру щиток прикрашений бордюром, що переривається у місці з'єднання з дужкою. Всередині він

оздоблений 26-ма циркульними зображеннями, розташованими у три вертикальні ряди: два дещо вигнуті назовні з обох боків і майже прямий – у центрі (9+8+9 елементів).

На завершенні ніжки, відокремленому напівкруглими уступами, міститься виступ у вигляді зооморфної голівки з двома симетричними циркульними орнаментами, що імітують очі. Кінець ніжки прикрашено ромбічним заглибленим зображенням у вигляді розкритого рота тварини.

Зі зворотного боку верхнього щитка, на місці з'єднання з дужкою, наявні дві невеликі трапецієподібні петлі для кріплення залізної пружини, в яких збереглися залишки мідної голки. На ніжці залишився дещо пошкоджений голкоприймач.

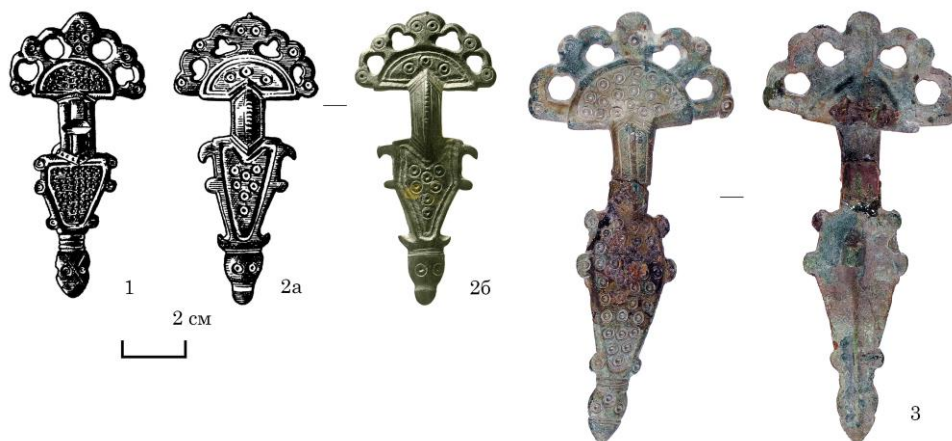

Рис. 4. Аналогії фібули з Лавриків: 1 – Середнє Подніпров'я [Корзухина, 1996, табл. 82, 7]; 2 – Козіївка / Нова Одеса [а – Корзухина, 1996, табл. 48, 4; б – фото з архіву О. Федоровського]; 3 – Русанівка [Білинська, Володарець-Урбанович, 2022, рис. 7].

Фібула – лита, виготовлена з мідного сплаву, вкрита патиною, зігнута на дві частини в дужці. Є ділянки зі слідами сольових забруднень та окисів. У застібці пошкоджені і майже повністю відсутні частини голки та пружини.

Загальна довжина – 11,8 см; довжина щитка – 3,3 см; ширина щитка – 5,2 см; довжина дужки – 1,7 см; ширина дужки – 1,1 см; довжина ніжки – 6,9 см; найбільша ширина ніжки – 3,2 см; маса збереженої частини виробу – 45,4 г. Застібка зберігається у фондах Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського [Володарець-Урбанович, Іщенко, Супруненко, 2020].

Застібка належить до кола слов'янських пальчастих фібул із каймою з пташиних голів. Згідно з типологією В. Родинкової, входить до підтипу п'ятиголових, серії Б [Родинкова, 2004, с. 234]. Треба відзначити, що у своїй роботі В. Родинкова для серії Б п'ятиголових застібок виділила лише варіант Керч, однак накопичення нових матеріалів дає змогу виділити ще один варіант у цьому підтипі.

Найближча аналогія до знахідки з Лавриків походить (рис. 4; 7) із Русанівського скарбу [Білинська, Володарець-Урбанович, 2020, с. 14; 2022, с. 126, рис. 7]. Також близькими є застібка з Середнього Подніпров'я [Корзухина, 1996, с. 411, табл. 82, 7] та шаблон із Козіївсько-Новоодеського скарбу [Корзухина, 1996, с. 397, табл. 48, 4; Шаблавина, 2004, рис. 8]. Всі ці застібки дуже близькі між собою, хоч і різняться розмірами та деякими орнаментальними мотивами.

3. Фрагмент бронзової литої п'ятипальної фібули дніпровського кола, переданий військовослужбовцем І. Безсрочним. Знахідка походить із північної околиці с. Івашки, на другій терасі лівого берега р. Полузир'я. Нова знахідка трапилася за 1,5–2,0 км на південь від знахідки № 2.

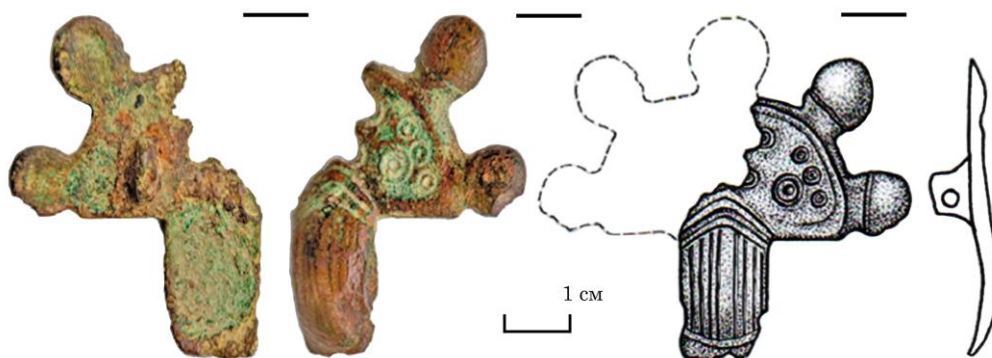

Рис. 5. Івашки. Пальчата фібула [Лугова, Мельникова, Калініна, 2021, рис. 1].

Давня застібка обламана. Збереглася лише частина верхнього щитка з двома пальцевими виступами та дужка. Розміри фрагменту – 6,0 × 4,0 см. Первісно щиток мав напівкруглу форму. Його реконструйована ширина в основі становить 4,2 см, разом із виступами – 6,2 см, висота – 2,5 см, а з виступами – 3,7 см. Внутрішнє поле щитка, прикрашене циркульним орнаментом, обрамлене невисоким бортиком. Елементи візерунку складаються з концентричних кіл із точкою в центрі, діаметрами 0,3 і 0,5 см, розташовані у вигляді двох дуг. Пальцеві відростки, висотою 1,2 см і шириною 1,0 см, мають дещо округлу форму,

злегка випуклі, в нижній частині прикрашені поперечною врізною лінією і при переході до щитка звужені до 0,9 см.

Дужка фібули, довжиною 2,0 см і шириною 1,5 см – вигнута і прикрашена врізними паралельними поздовжніми лініями, а на кінцях – ламаними лініями, що утворюють тупі кути, звернуті вершинами до верхнього та нижнього щитків.

На зворотньому пласкому боці щитка знаходиться утримувач осі пружини трапецієподібної форми, шириною 0,9 см і висотою 0,5–0,6 см. Обидві поверхні фібули вкриті патиною зі слідами окисів (рис. 5). Знахідка зберігається у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського.

Уламок пальчастої фібули належить до застібок дніпровського кола. На жаль, виріб занадто фрагментований для визначення типу та точних аналогій. Тим не менш, певну схожість фібули (рис. 6; 7) можна вбачати зі знахідками з Малої Рибиці [Гавритухин, Приймак, 2001–2002, рис. 1], Белтені та Вуткань [Рябцева, 2005, рис. 2, 1, 3], з поховань із Балаклеї [Корзухина, 1996, табл. 23, 1], Чепель-Харош, поховання 14 [Sós, 1963, Abb. 6], Баклінського яру, підбійна могила 11, жіноче поховання [Айбабин, Юрочкин, 1996, с. 128, рис. 21; 22], Суук-Су, поховання 154 [Корзухина, 1996, с. 424, табл. 111, 5], Лучисте, склеп 36, шар 2, поховання 9 [Айбабин, Хайрединова, 2008, табл. 120, 2], склеп 54, шар 3, поховання 13 – 2 екз. [Айбабин, Хайрединова, 2014, табл. 61, 1; 62, 1] та Менського скарбу [Корзухина, 1996, табл. 77, 1].

Поховання 14 із Чепель-Харош датують другою половиною VI – другою третьою VII ст. [Казанский, 2014, с. 84–85, рис. 46] чи першою половиною VII ст. [Курта, 2011, с. 163], поховання 9 склепу 36 могильника Лучисте – перша половина VII ст. [Айбабин, Хайрединова, 2008, рис. 18], поховання 13 склепу 54 – перша чверть VII ст. [Айбабин, Хайрединова, 2014, рис. 3], жіноче поховання з підбійної могили 11 Баклінського яру – в межах другої половини VII ст. [Айбабин, Юрочкин, 1996, с. 128].

Пальчасті фібули з цього мікрорегіону знаходять аналогії серед прикрас, характерних для скарбів кола Мартинівки чи першої хронологічної групи, за О. Щегловою [Щеглова, 1990]. Формування самого вбрання, елементом якого вони є, розпочалося у другій половині / кінці VI ст. [Гавритухин, Обломский, 1996, с. 146], а “приховування” таких скарбів припадає на другу – третю чверті VII ст. чи навіть вужчий проміжок часу – третю чверть VII ст. [Казанский, 2014, с. 53–55; Обломский, Родинкова, 2014; Родинкова, 2012, с. 153, 157–158].

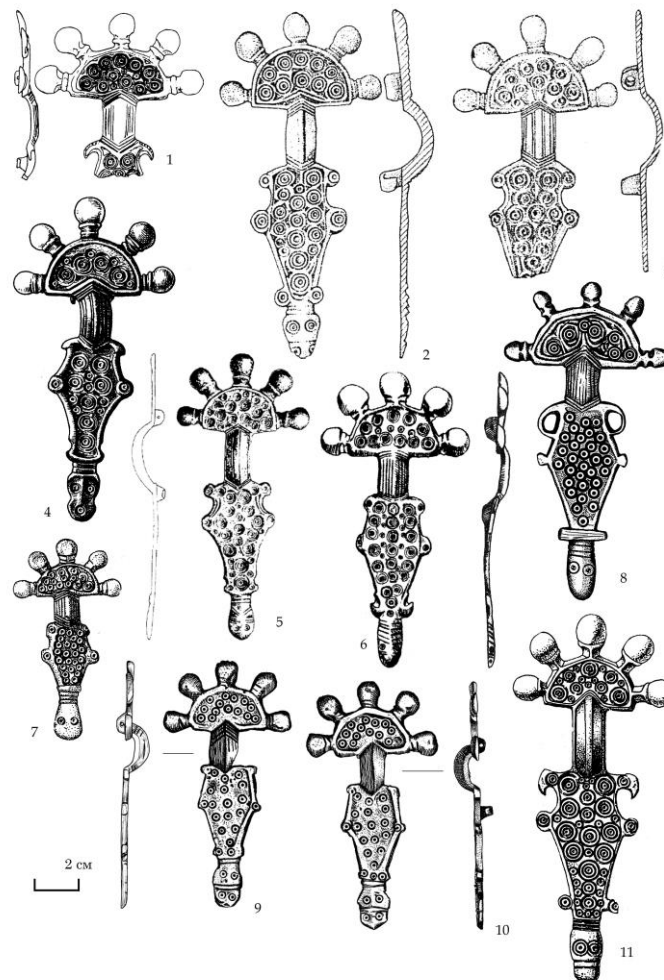

Рис. 6. Аналогії фібули з Івашків. 1 – Мала Рибиця [Гавритухин, Приймак, 2001–2002, рис. 1]; 2 – Белтені [Рябцева, 2005, рис. 2, 1]; 3 – Вуткань [Рябцева, 2005, рис. 2, 3]; 4 – Балаклея [Корзухина, 1996, табл. 23, 1]; 5 – Чепель-Харош, поховання 14 [Sós, 1963, Abb. 6]; 6 – Баклінський яр, підбійна могила 11, жіноче поховання [Айбабин, Юрочкин, 1996, рис. 21; 22]; 7 – Суук-Су, поховання 154 [Корзухина, 1996, табл. 111, 5]; 8 – Лучисте, склеп 36, шар 2, поховання 9 [Айбабин, Хайредінова, 2008, табл. 120, 2]; 9, 10 – Лучисте, склеп 54, шар 3, поховання 13 [Айбабин, Хайредінова, 2014, табл. 61, 1; 62, 1]; 11 – Менський скарб [Корзухина, 1996, табл. 77, 1].

4. На поселенні Полузир'я-1 (уроч. Бобрівщина) в 1979 р. М. Казанський заклад розкоп, площею 240 м² (6 × 40 м), у південній частині пам'ятки. Було досліджено два житла та 15 господарських ям.

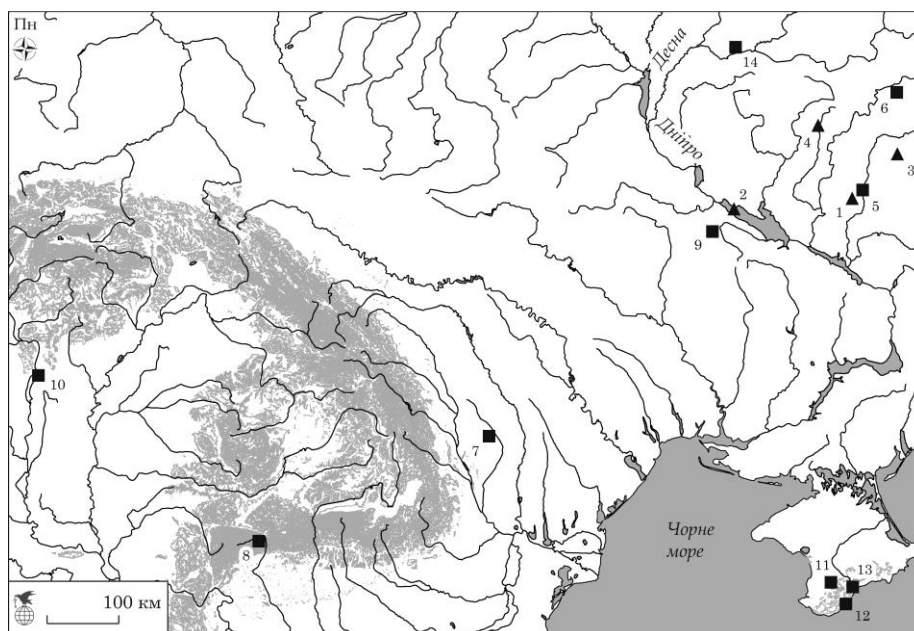

Рис. 7. Карта поширення аналогій до пальчастих фібул із басейну р. Полузир'я. Умовні позначення: I – пальчаста фібула з дугою із пташиних голів з Лавриків та її аналогії; II – пальчаста фібула з Івашків та її аналогії. Пам'ятки: 1 – Лаврики; 2 – Середнє Подніпров'я; 3 – Козіївка / Нова Одеса; 4 – Русанівка; 5 – Івашки; 6 – Мала Рибиця; 7 – Белтені; 8 – Вуткань; 9 – Балаклея; 10 – Чепель-Харош; 11 – Баклінський яр; 12 – Суук-Су; 13 – Лучисте; 14 – Мена.

Керамічний комплекс переважно належить до матеріалів пенківської культури, однак наявні й форми, характерні для сахнівського типу слов'янських пам'яток. У культурному шарі виявлено рамку від залізної пряжки, що мала близьку до трапеції форму (рис. 8).

Знахідка, імовірно, близька до відділу VII, за В. Ковалевською [Ковалевская, 1979, с. 47], пряжок із трапецієподібною чи прямокутною рамкою, типу II – безщиткові, за О. Айбабіним [Айбабин, 1990, с. 48] чи до типу пряжок “з горизонтальними прямокутними рамками (деякі з них мають увігнуті краї з довгих сторін)”, за А. Обломським [Обломский, 2016, с. 44]. Такі вироби мають широкі хронологічні рамки.

Серед слов'янських старожитностей найближчі аналогії походять із городищ Мощенка [Обломский, 2016, рис. 34, 10], Зимно [Ауліх, 1972, табл. XI, 17, 20] та Пархомівського другого скарбу [Білінська, Володарець-Урбанович, Панікарський, Горбаненко, 2022, с. 273, рис. 15, 4; 16, 4]. На городищі Мощенка є знахідки V ст., тож, ймовірно, цим часом

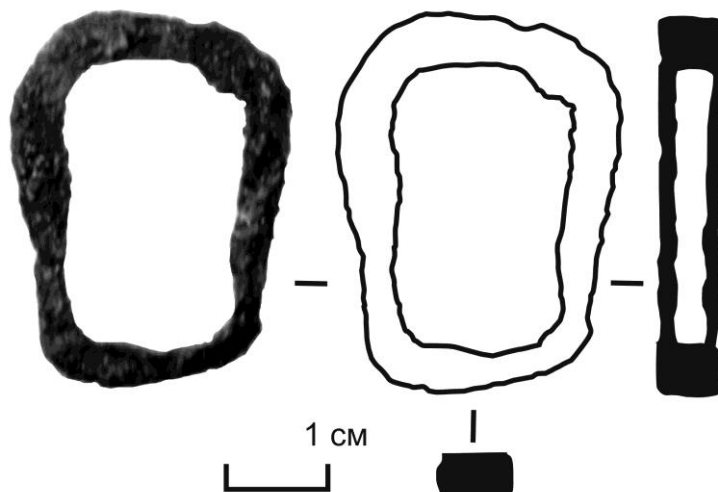

Рис. 8. Пряжка із поселення Полузир'я-1 [Казанський, Середа, 2001, рис. 4, 20].

і можна датувати пам'ятку [Обломский, 2016, с. 49, рис. 38, 1]. Кераміка з городища Зимно має як “архаїчні”, так і “пізні” риси [Гавритухин, 2005, с. 454], хоча більшість прикрас із пам'ятки можна датувати в межах VII ст. [Гавритухин, 1996, с. 137]. Пархомівський другий скарб належить до комплексів Мартинівського кола.

Можливо, як певну аналогію пряжки з Полузир'я-1 можна вказати знахідку із Уч-Тепе [Семенов, 1987; Рашев, 2000, табл. 37, 26]. Поховання можна датувати в межах другої половини VII ст., адже в ньому присутні поясні деталі з орнаментами із зерні. Такі вироби, за О. Айбабіним, включені до поясів IV типу, які набули поширення в кочовиків якраз у цей час [Айбабин, 1990, с. 57].

Тож щонайменше такі прості залізні пряжки, які побутували в часи усього раннього середньовіччя, відомі і в VII ст. Подібні вироби іноді інтерпретують як “підпружні”, хоча не варто виключати їх використання і як деталей пояса.

Висновкові положення. Отже, як вказує проведений аналіз, є всі підстави вважати, що регіон басейну Полузир'я був заселений у другій половині VI–VII ст. Про це свідчать знахідки монети та двох фібул. Пряжка має досить широке датування. Цікаво зазначити, що перші три знахідки концентруються у верхній частині течії (рис. 1, 19–21), та й розташовані в межах невеликого трикутника зі сторонами близько 1,5–2 км.

Монету з Падалок (рис. 2, А), судячи з аналогій, можна все ж пов'язати з кочовиками. Їх перебування засвідчено пам'ятками, що отримали атрибуцію як стійбища. Однак, важливим для цього дослідження є також наявність Зачепилівського комплексу [Комар, Хардаєв, 2011; 2012]. Він був виявлений у балці на першій надзаплавній терасі, на відстані 2,5 км від р. Ворскли. Територіально він знаходиться на протилежному березі від гирла Полузир'я, однак фактично – навпроти від місця впадіння. Важливою є його хронологія. За дослідженнями О. Комара, він датується кінцем VII ст. чи рубежем VII–VIII ст. [Комар, Хардаєв, 2012, с. 292], тобто належить до заключного етапу перещепинського горизонту [Комар, 1999, с. 132]. Тож, він засвідчує не просто перебування кочовиків, а саме верхівки кочового об'єднання.

Пальчасті фібули з Лавриків та Івашків (рис. 3; 5) належать до прикрас слов'янського кола. Ці вироби можна датувати в межах другої половини/кінця VI ст. – третьої чверті/кінця VII ст. Безперечно ці застібки вказують на перебування в цьому мікрорегіоні слов'янського населення одночасно з кочовиками.

Хронологія пряжки (рис. 8) з поселення Полузир'я-1 занадто широка, але відомі такі застібки і в VII ст., наявні вони як у слов'ян, так і кочовиків.

Отже, аналіз прикрас раннього середньовіччя з басейну р. Полузир'я разом із картографуванням пам'яток (рис. 1) вказує, що в цьому мікрорегіоні перебували кочовики та слов'яни в період другої половини/кінця VI–VII ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Айбабин А. И. “Хронология могильников Крыма позднеримского и раннесредневекового времени”. *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии I* (1990): 3–86, 175–241.
2. Айбабин А. И., Хайрединова Э. А. *Могильник у села Лучистое. Раскопки 1977, 1982–1984 годов. Т. 1.* Симферополь-Керчь, 2008.
3. Айбабин А. И., Хайрединова Э. А. *Могильник у села Лучистое. Раскопки 1984, 1986, 1991, 1993–1995 годов. Т. 2.* Киев, 2014.
4. Айбабин А. И., Юрочкин В. Ю. “Могильник “Баклинский овраг” (по материалам раскопок 1992–1993)”. *Проблемы археологии древнего и средневекового Крыма.* Ред. Ю. Могаричев, И. Храпунов. Симферополь, 1996. 125–235.
5. Алексеев М. О., Сидоренко О. В. “Тремисіс Варди Філіпіка”. *Археологічний літопис Лівобережної України 1* (1999): 89.

6. Ауліх В. В. *Зимнівське городище – слов'янська пам'ятка VI–VII ст. н. е. в Західній Волині*. Київ, 1972.
7. Білинська Л., Володарець-Урбанович Я. “Ранньосередньовічні скарби Сумщини: нові надходження та програма дослідження”. *Краєзнавчий збірник: статті й повідомлення*. Ред. В. Терент'єв. Суми, 2020. 8–17.
8. Білинська Л. І., Володарець-Урбанович Я. В. “Ранньосередньовічні скарби Сумщини: нові надходження та перспективи дослідження”. *Археологія і давня історія України* 2 (42) (2022): 121–133.
9. Білинська Л. І., Володарець-Урбанович Я. В., Панікарський А. В., Горбаненко С. А. “Пархомівський другий скарб раннього середньовіччя: попередні результати дослідження”. *Археологія і давня історія України* 3 (44) (2022): 263–281.
10. Беляєв О. С., Молодчикова І. О. “Поховання кочівників на р. Орель”. *Археологія* 28 (1978): 84–92.
11. Володарець-Урбанович Я. В. “З історії вивчення пам'яток пенківської культури на Полтавщині”. *Середньовічні старожитності Центрально-Східної Європи: Матеріали П'ятої Міжнародної студентської наукової археологічної конференції (Чернігів, 14–16 квітня 2006 р.)*. Ред. В. Дятлов. Чернігів, 2006. 21–24.
12. Володарець-Урбанович Я. В. “Дослідження ранньослов'янських поселень на Полтавщині в останній чверті ХХ ст.”. *Збірник матеріалів Х студентської наукової конференції історичного факультету. Квітень 2007 року*. Ред. О. Єрмак. Полтава, 2007. 20–24.
13. Володарець-Урбанович Я. В. “Історія дослідження гончарних центрів VII–VIII ст.”. *Археологія: спадок віків. Матеріали Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених*. Ред. В. Колесник. Біла Церква, 2011. 157–160.
14. Володарець-Урбанович Я. В., Іщенко В. М., Супруненко О. Б. “Нові знахідки з пам'яток Північно-Західної округи міста Полтави”. *Старожитності Лівобережного Подніпров'я 2020*. Полтава, 2020. 218–238.
15. Гавритухин И. О. “Датировка начальных фаз культуры Луки Райковецкой”. *Гапоновский клад и его культурно-исторический контекст*. Ред. И. Гавритухин, А. Обломский. Москва, 1996. 136–139. (*Раннеславянский мир* 3).
16. Гавритухин И. О. “Комплексы пражской культуры с датирующими вещами”. *Archeologia o początkach Słowian*. Red. P. Kaczanowski, M. Parczewski. Kraków, 2005. 401–461.
17. Гавритухин И. О., Обломский А. М. “Днепровское Левобережье на заре средневековья: динамика историко-культурных процессов иклады”. *Гапоновский клад и его культурно-исторический контекст*. Ред.

- И. Гавритухин, А. Обломский. Москва, 1996. 140–148. (*Раннеславянский мир* 3).
18. Гавритухин И. О., Приймак В. В. “Пальчатая фибула из Малой Рыбицы”. *Stratum plus* 5 (2001–2002): 91–99.
19. Горюнов Є. О., Казанський М. М. “До археологічної карти сточища р. Полузир’я (підготовка до друку, переклад О. Супруненка)”. *Археологічний літопис Лівобережної України* 1–2 (1998): 76–78.
20. Казанский М. М. “Археологическая ситуация в Среднем Поднепровье в VII в.”. *Проблемы взаимодействия населения Восточной Европы в эпоху Великого переселения народов*. Ред. А. Обломский. Москва, 2014. 138–177. (*Раннеславянский мир* 15).
21. Казанський М. М., Середа Д. В. “Поселення пенківської культури Полузир’я I на Полтавщині”. *Археологічний літопис Лівобережної України* 1 (2001): 19–25.
22. Ковалевская В. Б. *Поясные наборы Евразии IV–IX вв. Пряжки*. Москва, 1979. (*Свод археологических источников* Е1-02).
23. Комар А. В. “Куда “запаздывают” монеты? (К вопросу о роли монет в датировке раннесредневековых памятников Восточной Европы)”. *Верхнедонской археологический сборник* 5 (2010): 164–174.
24. Комар А. В. “Куда “запаздывают” монеты? (К вопросу о роли монет в датировке раннесредневековых памятников Восточной Европы VI–VII вв.)”. *Петербургский апокриф. Послание от Марка*. Ред. О. Шаров. Санкт-Петербург-Кишинев, 2011. 555–566.
25. Комар О. В., Хардаев В. М. “Колекція Зачепилівського (“Новосанжарського”) комплексу 1928 р.: втрачене і збережене”. *Старожитності Лівобережного Подніпров’я 2011* (2011): 101–115.
26. Комар А. В., Хардаев В. М. “Зачепиловский (“Новосанжарский”) комплекс рубежа VII–VIII вв.”. *Степи Европы в эпоху средневековья* 9 (2012): 241–296.
27. Корзухина Г. Ф. “Клады и случайные находки вещей круга “древностей антов” в Среднем Поднепровье. Каталог памятников”. *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии* V (1996): 352–435, 586–705.
28. Кропоткин В. В. *Клады византийских монет на территории СССР*. Москва, 1962. (*Свод археологических источников* Е 4–4).
29. Кулатова І. М., Супруненко О. Б. “Знахідки візантійських монет VI ст. у Поворсклі”. *Пам’ятки археології Полтавщини. До 100-річчя Полтавського краєзнавчого музею*. Ред. О. Б. Супруненко. Полтава, 1991. 85–87.
30. Кулатова І. М., Супруненко О. Б. “До археологічної карти верхньої течії р. Полузир’я”. *Полтавський археологічний збірник* 1 (1993): 54–64.

31. Курта Ф. “Женщина из Дэнченъ или к вопросу о фибулах тип II C по Вернеру (A woman from Dănceni, or bow fibulae of Werner’s class II C)”. *Tyragetia. Archeologie Istorie Antică V* (XXI), 1 (2011): 153–192.
32. Лугова Л., Мельникова І., Калініна Є. “Випадкові знахідки з території Полтавського району: нові надходження до фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського”. *Полтавський район: від давнини до сьогодення: збірник наукових праць (за матеріалами наукової конференції)*. Ред. О. Б. Супруненко. Полтава-Харків, 2021. 53–62.
33. Обломский А. М. “Структура населения Лесостепного Поднепровья в VII в. н. э.”. *Археологічний літопис Лівобережної України* 1–2 (2007): 3–12.
34. Обломский А. М. “Колочинская культура”. *Раннесредневековые древности лесной зоны Восточной Европы (V–VII вв.)*. Ред. А. М. Обломский, И. В. Исланова. Москва, 2016. 10–113. (*Раннеславянский мир* 17).
35. Обломский А. М., Родинкова В. Е. “Этнокультурный перелом в Поднепровье в VII в. н. э. Хронология событий”. *Краткие сообщения Института археологии* 235 (2014): 381–404.
36. Приходнюк О. М. “Дунайський регіон в історії східних і західних слов’ян (друга половина I тис. н. е.)”. *Магістеріум (Археологічні студії)* 6 (2001a): 26–29.
37. Приходнюк О. М. *Степове населення України та східні слов’яни (друга половина I тис. н. е.)*. Чернівці, 2001b.
38. Приходнюк О. М. “Відносини слов’ян із тюркомовним світом”. *Старожитності I тисячоліття нашої ери на території України*. Ред. В. Д. Баран. Київ, 2003a. 127–134.
39. Приходнюк О. М. “Про початки заселення східними слов’янами Нижнього Подунав’я”. *Магістеріум (Археологічні студії)* 11 (2003b): 56–59.
40. Приходнюк О. М., Шовкопляс А. М., Ольговская С. Я., Струина Т. А. “Мартыновский клад”. *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврики II* (1991): 72–92.
41. Рашев Р. *Прабългарите през V–VII век*. Велико Тырново, 2000.
42. Родинкова В. Е. “Днепровские фибулы с каймой из птичьих голов”. *Культурные трансформации и взаимовлияния в Днепровском регионе на исходе римского времени и в раннем Средневековье*. Ред. В. М. Горюнова, О. А. Щеглова. Санкт-Петербург, 2004. 233–243.
43. Родинкова В. Е. “Новая находка византийского серебряного сосуда с клеймом в Восточной Европе”. *Российская археология* 4 (2012): 151–158.
44. Рябцева С. “Пальчатые фибулы Молдовы в контексте древностей сопредельных территорий”. *Revista Arheologică, serie nouă, vol. I* 2 (2005): 360–370.

45. Семенов А. И. “К культурной атрибуции раннесредневекового погребения из Уч-Тепе”. *Краткие сообщения Института археологии АН СССР* 192 (1987): 59–66.
46. Синиця Є. В. *Перунові діти. Військова справа слов'ян на початку Середньовіччя*. Київ, 2012.
47. Скиба А. В. “Географія та умови етнічного сусідства слов'ян і кочових племен південно-східної Європи у VI–VII ст.”. *Vita Antiqua*, 7–8 (2009): 236–249.
48. Скиба А. В. *Поясні набори геральдичного стилю у слов'ян*. Київ, 2016.
49. Смиленко А. Т. “Находка 1928 г. у г. Новые Сенжары (по материалам обследований А. К. Тахтая)”. *Славяне и Русь. К шестидесятилетию академика Бориса Александровича Рыбакова*. Ред. Е. И. Крупнов. Москва, 1968. 158–166.
50. Федоровський А. С. “Фото-відбитки: археологічні матеріали VI–VII ст. ст. н. е.” б. р. Науковий архів Інституту археології НАН України, ф. 7.
51. Шаблавина Е. А. “Пальчатая фибула из коллекции Е. А. Горюнова”. *Культурные трансформации и взаимовлияния в Днепровском регионе на исходе римского времени и в раннем Средневековье*. Ред. В. М. Горюнова, О. А. Щеглова. Санкт-Петербург, 2004. 244–253.
52. Щеглова О. А. “О двух группах “древностей антов” в среднем Поднепровье”. *Материалы и исследования по археологии Днепровского Левобережья*. Ред. Р. В. Терпиловский. Курск, 1990. 162–204.
53. Grierson Ph. *Catalogue of the Bizantine coins in the Dumdarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection* 1. Washington, 1966.
54. Morrison C. *Catalogue des monnaies Byzantines de la Bibliothèque National* 1. Paris, 1970.
55. Pekarskaja L. V., Kidd D. *Der Silberschatz von Martynovka (Ukraine) aus dem 6. und 7. Jahrhundert*. Innsbruck, 1994.
56. Sós A. Cs. “Bemerkungen zur Frage des archäologischen Nachlasses der awarenzeitlichen Slawen in Ungarn”. *Slavia Antiqua* 10 (1963): 301–329.

REFERENCES

- Aibabin A. I. “Khronologia mogilnikov Kryma pozdnerimskogo i rannesrednevekovogo vremeni”. *Materialy po arkheologii, istorii i etnografii Tavrii* I (1990): 3–86, 175–241. (in Russian).
- Aibabin A. I., Khairedinova E. A. *Mogilnik u sela Luchistoe. Raskopki 1977, 1982–1984 godov. T. 1*. Simferopol-Kerch, 2008. (in Russian).
- Aibabin A. I., Khairedinova E. A. *Mogilnik u sela Luchistoe. Raskopki 1984, 1986, 1991, 1993–1995 godov. T. 2*. Kiev, 2014. (in Russian).
- Aibabin A. I., Yurochkin V. Yu. “Mogilnik “Baklinskii ovrag” (po materialam raskopok 1992–1993)”. *Problemy arkheologii drevnego i srednevekovogo*

- Kryma. Red. Yu. Mogarichev, I. Khrapunov. Simferopol, 1996. 125–235. (in Russian).
- Aliexsieienko M. O., Sydorenko O. V. “Tremisis Vardy Filipika”. *Arkheolohichnyi litopys Livoberezhnoi Ukrainy* 1 (1999): 89. (in Ukrainian).
- Aulikh V. V. *Zymnivske horodyshche – slovianska pamiatka VI–VII st. n. e. v Zakhidnii Volyni*. Kyiv, 1972. (in Ukrainian).
- Bilynska L., Volodarets-Urbanovych Ya. “Rannioseredniovichni skarby Sumshchyny: novi nadkhodzhennia ta prohrama doslidzhennia”. *Kraieznavchyi zbirnyk: statyi i povidomlennia*. Red. V. Terentiev. Sumy, 2020. 8–17. (in Ukrainian).
- Bilynska L. I., Volodarets-Urbanovych Ya. V. “Rannioseredniovichni skarby Sumshchyny: novi nadkhodzhennia ta perspektyvy doslidzhennia”. *Arkheolohia i davnia istoria Ukrainy* 2 (42) (2022): 121–133. (in Ukrainian).
- Bilynska L. I., Volodarets-Urbanovych Ya. V., Panikarskyi A. V., Horbanenko S. A. “Parkhomivskyi druhyi skarb rannioho seredniovichchia: poperedni rezultaty doslidzhennia”. *Arkheolohia i davnia istoria Ukrainy* 3 (44) (2022): 263–281. (in Ukrainian).
- Bieliaiev O. S., Molodchykova I. O. “Pokhovannia kochivnykiv na r. Orel”. *Arkheolohia* 28 (1978): 84–92. (in Ukrainian).
- Volodarets-Urbanovych Ya. V. “Z istorii vyvchennia pamiatok penkivskoi kultury na Poltavshchyni”. *Seredniovichni starozhytnosti Tsentralno-Skhidnoi Yevropy: Materialy Piatoi Mizhnarodnoi studentskoi naukovoï arkheolohichnoi konferentsii (Chernihiv, 14–16 kvitnia 2006 r.)*. Red. V. Diatlov. Chernihiv, 2006. 21–24. (in Ukrainian).
- Volodarets-Urbanovych Ya. V. “Doslidzhennia rannioslovianskykh poselen na Poltavshchyni v ostannii chverti XX st.”. *Zbirnyk materialiv X studentskoi naukovoï konferentsii istorychnoho fakultetu. Kviten 2007 roku*. Red. O. Yermak. Poltava, 2007. 20–24. (in Ukrainian).
- Volodarets-Urbanovych Ya. V. “Istoria doslidzhennia honcharnykh tsentriv VII–VIII st.”. *Arkheolohia: spadok vikiv. Materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii studentiv, aspirantiv ta molodykh uchenykh*. Red. V. Kolesnyk. Bila Tserkva, 2011. 157–160. (in Ukrainian).
- Volodarets-Urbanovych Ya. V., Ishchenko V. M., Suprunenko O. B. “Novi znakhidky z pamiatok Pivnichno-Zakhidnoi okruhy mista Poltavy”. *Starozhytnosti Livoberezhnogo Podniprovia 2020*. Poltava, 2020. 218–238. (in Ukrainian).
- Gavritukhin I. O. “Datirovka nachalnykh faz kultury Luki Raikovetskoi”. *Gaponovskii klad i ego kulturno-istoricheskii kontekst*. Red. I. Gavritukhin, A. Oblomskii. Moskva, 1996. 136–139. (*Rannoslavianskii mir* 3). (in Russian).
- Gavritukhin I. O. “Kompleksy prazhskoi kultury s datiruiushchimi veshchami”. *Archeologia o początkach Słowian*. Red. P. Kaczanowski, M. Parczewski. Kraków, 2005. 401–461. (in Russian).

- Gavritukhin I. O., Oblomskii A. M. “Dneprovskoe Levoberezhie na zaria srednevekovia: dinamika istoriko-kulturnykh protsessov i klady”. *Gaponovskii klad i ego kulturno-istoricheskii kontekst*. Red. I. Gavritukhin, A. Oblomskii. Moskva, 1996. 140–148. (*Rannoslavianskii mir* 3). (in Russian).
- Gavritukhin I. O., Priimak V. V. “Palchataia fibula iz Maloi Rybitsy”. *Stratum plus* 5 (2001–2002): 91–99. (in Russian).
- Horiunov Ye. O., Kazanskyi M. M. “Do arkheolohichnoi karty stochyshcha r. Poluziria (pidhotovka do druku, pereklad O. Suprunenka)”. *Arkheolohichni litopys Livoberezhnoi Ukrainy* 1–2 (1998): 76–78. (in Ukrainian).
- Kazanskii M. M. “Arkheologicheskaiia situatsia v Srednem Podneprovie v VII v.”. *Problemy vzaimodeistvia naselenia Vostochnoi Evropy v epokhu Velikogo pereselenia narodov*. Red. A. Oblomskii. Moskva, 2014. 138–177. (*Rannoslavianskii mir* 15). (in Russian).
- Kazanskyi M. M., Sereda D. V. “Poselemnia penkivskoi kultury Poluziria I na Poltavshchyni”. *Arkheolohichni litopys Livoberezhnoi Ukrainy* 1 (2001): 19–25. (in Ukrainian).
- Kovalevskaia V. B. *Poiasnye nabory Evrazii IV–IX vv. Priazhki*. Moskva, 1979. (*Svod arkheologicheskikh istochnikov* E1-02). (in Russian).
- Komar A. V. “Kuda “zapazdyvaiut” monety? (K voprosu o roli monet v datirovke rannesrednevekovykh pamiatnikov Vostochnoi Evropy)”. *Verkhnedonskoi arkheologicheskii sbornik* 5 (2010): 164–174. (in Russian).
- Komar A. V. “Kuda “zapazdyvaiut” monety? (K voprosu o roli monet v datirovke rannesrednevekovykh pamiatnikov Vostochnoi Evropy VI–VII vv.)”. *Peterburgskii apokrif. Poslanie ot Marka*. Red. O. Sharov. Sankt-Peterburg-Kishynev, 2011. 555–566. (in Russian).
- Komar O. V., Khardaiev V. M. “Kolektsiia Zachepylivskoho (“Novosanzharskoho”) kompleksu 1928 r.: vtrachene i zberezhenne”. *Starozhytnosti Livoberezhnoho Podniprovia* 2011 (2011): 101–115. (in Ukrainian).
- Komar A. V., Khardaev V. M. “Zachepilovskii (“Novosanzharskii”) kompleks rubezha VII–VIII vv.”. *Stepi Evropy v epokhu srednevekovia* 9 (2012): 241–296. (in Russian).
- Korzukhina H. F. “Klady i sluchainye nakhodki veshchei kruga “drevnostei antov” v Srednem Podneprovie. Katalog pamiatnikov”. *Materialy po arkheologii, istorii i etnografii Tavrii* V (1996): 352–435, 586–705. (in Russian).
- Kropotkin V. V. *Klady vizantiiskikh monet na territorii SSSR*. Moskva, 1962. (*Svod arkheologicheskikh istochnikov* E 4–4). (in Russian).
- Kulatova I. M., Suprunenko O. B. “Znakhidky vizantiiskykh monet VI st. u Povorskli”. *Pamiatky arkheolohii Poltavshchyny. Do 100-richchia Poltavskoho kraieznavchoho muzeiu*. Red. O. B. Suprunenko. Poltava, 1991. 85–87. (in Ukrainian).

- Kulatova I. M., Suprunenko O. B. “Do arkheolohichnoi karty verkhnoi techii r. Poluziria”. *Poltavskyi arkheolohichniy zbirnyk* 1 (1993): 54–64. (in Ukrainian).
- Kurta F. “Zhenshchina iz Denchen ili k voprosu o fibulakh tip II C po Verneru (A woman from Dănceni, or bow fibulae of Werners class II C)”. *Tyragetia. Archeologie Istorie Antică V* (XXI), 1 (2011): 153–192. (in Russian).
- Luhova L., Melnykova I., Kalinina Ye. “Vypadkovi znakhidky z terytorii Poltavskoho raionu: novi nadkhodzhennia do fondiv Poltavskoho kraieznavchoho muzeiu imeni Vasylia Krychevskoho”. *Poltavskyi raion: vid davnyiny do siohodennia: zbirnyk naukovykh prats (za materialamy naukovoi konferentsii)*. Red. O. B. Suprunenko. Poltava-Kharkiv, 2021. 53–62. (in Ukrainian).
- Oblomskii A. M. “Struktura naselenia Lesostepnoho Podneprov'ia v VII v. n. e.”. *Arkheolohichniy litopys Livoberezhnoi Ukrainy* 1–2 (2007): 3–12. (in Russian).
- Oblomskii A. M. “Kolochinskaia kultura”. *Rannesrednevekovye drevnosti lesnoi zony Vostochnoi Evropy (V–VII vv.)*. Red. A. M. Oblomskii, Y. V. Isanova. Moskva, 2016. 10–113. (*Rannelslavianskii mir* 17). (in Russian).
- Oblomskii A. M., Rodinkova V. E. “Etnokulturnyi perelom v Podneprov'ie v VII v. n. e. Khronologia sobytii”. *Kratkie soobshchenia Instituta arkheologii* 235 (2014): 381–404. (in Russian).
- Prykhodniuk O. M. “Dunaiskyi rehion v istorii skhidnykh i zachidnykh slovian (druha polovyna I tys. n. e.)”. *Mahisterium (Arkheolohichni studii)* 6 (2001a): 26–29. (in Ukrainian).
- Prykhodniuk O. M. *Stepove naselennia Ukrainy ta skhidni sloviany (druha polovyna I tys. n. e.)*. Chernivtsi, 2001b. (in Ukrainian).
- Prykhodniuk O. M. “Vidnosyny slovian iz tiurkomovnym svitom”. *Starozhytnosti I tysiacholittia nashoi ery na terytorii Ukrainy*. Red. V. D. Baran. Kyiv, 2003a. 127–134. (in Ukrainian).
- Prykhodniuk O. M. “Pro pochatky zaselennia skhidnykh slovianamy Nyzhnioho Podunav'ia”. *Mahisterium (Arkheolohichni studii)* 11 (2003b): 56–59. (in Ukrainian).
- Prikhodniuk O. M., Shovkopliias A. M., Olhovskaia S. Ya., Struina T. A. “Martynovskii klad”. *Materialy po arkheologii, istorii i etnografii Tavriki II* (1991): 72–92. (in Russian).
- Rashev R. *Prabliharite prez V–VII vek*. Velyko Tyrnovo, 2000. (in Bulgarian).
- Rodinkova V. E. “Dneprovskie fibuly s kaimoi iz ptichikh golov”. *Kulturnye transformatsii i vzaimovliania v Dneprovskom regione na iskhode rimskogo vremeni i v rannem Srednevekovie*. Red. V. M. Goriunova, O. A. Shcheglova. Sankt-Peterburg, 2004. 233–243. (in Russian).
- Rodinkova V. E. “Novaia nakhodka vizantiiskogo serebriannogo sosuda s kleimom v Vostochnoi Evrope”. *Rossiiskaia arkheologia* 4 (2012): 151–158. (in Russian).

- Riabtseva S. “Palchatye fibuly Moldovy v kontekste drevnostei sopredelnykh territorii”. *Revista Arheologică, serie nouă, vol. I* 2 (2005): 360–370. (in Russian).
- Semenov A. I. “K kulturnoi atributsii rannesrednevekovogo pogrebenia iz Uch-Tepe”. *Kratkie soobshchenia Instituta arkheologii AN SSSR* 192 (1987): 59–66. (in Russian).
- Synytsia Ye. V. *Perunovi dity. Viiskova sprava slovia na pochatku Serednovichchia*. Kyiv, 2012. (in Ukrainian).
- Skyba A. V. “Heohrafiia ta umovy etnichnoho susidstva slovia i kochovykh plemen pviddenno-skhidnoi Evropy u VI–VII st.”. *Vita Antiqua*, 7–8 (2009): 236–249. (in Ukrainian).
- Skyba A. V. *Poiasni nabory heraldychnoho styliu u slovia*. Kyiv, 2016. (in Ukrainian).
- Smilenko A. T. “Nakhodka 1928 g. u g. Novye Senzhary (po materialam obsledovaniia A. K. Takhtaia)”. *Slaviane i Rus. K shestidesiatiletiu akademika Borisa Aleksandrovicha Rybakova*. Red. E. I. Krupnov. Moskva, 1968. 158–166. (in Russian).
- Fedorovskiy A. S. “Foto-vidbytky: arkheolohichni materialy VI–VII st. st. n. e.”. b. r. *Naukovyi arkhiv Instytutu arkheolohii NAN Ukrainy*, f. 7. (in Ukrainian).
- Shablavina E. A. “Palchataia fibula iz kollektsii E. A. Goriunova”. *Kulturnye transformatsii i vzaimovliania v Dneprovskom regione na iskhode rimskogo vremeni i v rannem Srednevekovie*. Red. V. M. Goriunova, O. A. Shcheglova. Sankt-Peterburg, 2004. 244–253. (in Russian).
- Shcheglova O. A. “O dvukh gruppakh “drevnostei antov” v srednem Podneprovie”. *Materialy i issledovania po arkheologii Dneprovskogo Levoberezhia*. Red. R. V. Terpilovskii. Kursk, 1990. 162–204. (in Russian).
- Grierson Ph. *Catalogue of the Bizantine coins in the Dumdarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection* 1. Washington, 1966.
- Morrison C. *Catalogue des monnaies Byzantines de la Bibliothèque National* 1. Paris, 1970. (in French).
- Pekarskaja L. V., Kidd D. *Der Silberschatz von Martynovka (Ukraine) aus dem 6. und 7. Jahrhundert*. Innsbruck, 1994. (in German).
- Sós A. Cs. “Bemerkungen zur Frage des archäologischen Nachlasses der awarenzeitlichen Slawen in Ungarn”. *Slavia Antiqua* 10 (1963): 301–329. (in German).

Стаття: надійшла до редакції 05.01.2024
прийнята до друку 02.09.2024

EARLY MEDIEVAL FINDINGS FROM THE POLUZIRIA POOL

Yaroslav VOLODARETS-URBANOVYCH
*Institute of Archaeology of the NAS of Ukraine,
Department of Early Slavic Archaeology,
12, Ivasiuk Av., Kyiv, Ukraine, 04210,
e-mail: volodarets_urbanovych@iananu.org.ua,
ORCID: 0000-0003-1560-3608*

In the paper analyses finds of jewelry that were discovered at different times in the basin of the Poluziria river (a tributary of the Vorskla). The archaeological research of the monuments of the second half of the 1st millennium AD of this microregion counts for more than half a century. There are 12 monuments of the Slavic circle (mainly of the Penkivka culture) and six monuments that were interpreted as nomad's camps became known in this area.

Four pieces of jewelry have been discovered in this microregion: two radiate-headed broochs, a buckle and a pendant which was made from Byzantine coin.

Two radiate-headed broochs of the Dnieper circle from Lavryky and Ivashky find analogies among the decorations characteristic of the hoards of the Martynivka circle. The formation of the outfit itself, of which they are an element, began in the second half / end of the 6th century, and the „hiding” of such hoard falls on the second – third quarter of the 7th century. or even a narrower period of time – the third quarter of the 7th century.

At the Poluzirya-1 settlement, a iron buckle was found, which had a shape close to a trapezoid. Such simple iron buckles were used throughout the early Middle Ages, they are also known in the 7th century. This products are sometimes interpreted as element of “horse equipment”, although their use as belt details should not be excluded.

The Byzantine coin was used as a pendant. The coin can be associated with the stay of nomads in the Poluzirya river valley. Of course, the possibility that it is connected with the Slavic population should not be dismissed. However, finds of coins from the Slavs are extremely few and most of them have not been verified.

These data supplement the information about the distribution of Slavic and nomadic antiquities in this region and clarify the peculiarities of the relationships of different population groups.

Keywords: Early Middle Ages, Penkivka culture, jewelry of Martynivka circle, monuments of Mala Pereshchepyna circle, Poluziria river.